
RUMBLE IN THE JUNGLE

DEJAN SRETENović

Dokumentarni film Liona Gesta *Kraljevi ringa* (*When We Were Kings*, 1996) prati zbivanja vezana za legendarni boks meč Muhamed Ali - Džorž Formen održan u Kinšasi (Zair) 1974, kada je Ali po drugi put osvojio titulu svetskog šampiona u teškoj kategoriji. Film je montiran od ekskluzivnih materijala koje je Gest snimio u vreme meča (ukupno 32 sata filma), pozajmljenih filmskih i televizijskih materijala, intervjuja sa svedocima meča, Alijevima prijateljima i poštovacima (Norman Majler, Džorž Plimpton, Spajk Li i dr.). O samom filmu (koji je dobio Oskara za najbolji dokumentarni film) dosta je toga već napisano, ali u ovom slučaju film će poslužiti kao dobar povod za širu raspravu o ideološkim, istorijskim, sportskim i kulturnim implikacijama konstrukcije crnog identiteta u SAD i ličnosti samog Muhameda Alija kao jedne od najznačajnijih popularnih crnih ikona 20. veka.

AFRIKA U MOM SRCU

Meč pod popularnim nazivom "Rumble in the Jungle" (Tutnjava u džungli) organizovao je legendarni promotor Don King, koji je uspeo da od zairskog diktatora Mobutu Sese Seka¹ obezbedi nagradni fond od deset miliona dolara (po pet za svakog boksera), koji u to vreme niko drugi u Americi ili Evropi nije bio spreman da izdvoji. Drugo, meč je zamišljen i kao kulturna manifestacija afrocentrizma s obzirom na to da je bio praćen koncertom na kojem su nastupili najveći crni američki

*"Ja sam lep! Ja sam loš! Ja sam uzdrmao svet!
Ja sam najveći svih vremena! Bog je uz mene!
Ako je Bog uz mene, nijedan čovek ne može biti
protiv mene!"*

Muhamed Ali, 1964.

¹ Mobutu je vladao Zairom od 1965. do 1996, kada ga je nakon višegodišnjeg građanskog rata s trona svrgao danas takođe ozloglašeni Loran Kabila.

i afrički muzičari - B.B. King, Džejms Braun, Spinners, Krusejders, Mirijam Makeba, Tabu Le Rošero i dr. Afrocentrička intonacija obezbedila je konceptualni okvir celoj manifestaciji: dva američka crna boksera odlaze da podele megdan u zemlji svojih korena i pruže neposredno zadovoljstvo svojoj afričkoj braći, a crni muzičari demonstriraju afričko poreklo bluz i soula nastupajući na istoj pozornici sa svojim afričkim kolegama.

Ovde ne treba ulaziti u savremene polemike koje se vode oko toga da li je afrocentrizam ideološki, religijski ili eshatološki konstrukt (ili sve to zajedno), ali činjenica je da afrocentrizam nije ništa drugo nego samo jedan od oblika etnocentrizma koji pitanje identiteta posmatra esencijalistički umesto empirijski jer, kao što znamo, svaki identitet - etnički, rasni ili polni - društveno je konstruisan i kao takav podložan mutacijama i rekonfiguracijama. Film nam sasvim dobro ilustruje ovu aporiju afrocentrizma kao imaginarnog konstrukt koji jedini imenitelj zajedničkog identiteta američkih i afričkih crnaca pronalazi u boji kože i afričkim korenima (prisetimo se *Korena* Aleksa Hejlja) onih prvih. Međutim, nepremostive razlike, koje su posledica istorijskih procesa i različitih socio-političkih i ekonomskih situacija s obe strane Atlantika, u filmu se ne mogu prikriti, pa je stoga jasno da cela manifestacija predstavlja bizaran afrocentrički eksperiment koji ne samo da ne potvrđuje pomenu tu esencijalističku hipotezu, već je čini potpuno grotesknom. Tu grotesknost situacije nago-

veštava sam Ali kada kaže da je "čak i Tarzan, kralj džungle u crnoj Africi, beo", jer time sugerise da se afrocentrizam ne određuje prema realnim (mogućim) značajkama kolektivnog rasnog identiteta, već u opoziciji prema beloj dominaciji.

Ali, vratimo se samom događaju. Činjenica da bokseri međusobno dele Mobutuovih deset miliona dolara (a muzičari nastupaju za pozamašne honorare), dok njihova "braća" žive u nemaštini i pod krvoločnom diktaturom, nikoga nije previše uzbudila. Ali, to nije sve. Televizijski gledaoci, a ni sami učesnici meča, nisu mogli biti svesni onoga što će Norman Majler ispričati u filmu. Mobutu - poznat i kao "afrički Staljin" - napravio je ispod stadiona sa sto hiljada sedišta, na kojem je meč održan, zatvor u koji je bilo moguće smestiti više hiljada zatvorenika. Da bi svetu i stranim gostima svoju zemlju i režim predstavio u najboljem svetlu (što je bio i osnovni motiv za organizovanje meča), pohapsio je hiljadu najokorelijih kriminalaca u Kinšasi kako bi grad učinio sigurnim za strance, a stotinu njih dao da se egzemplarno streljaju kako bi pružio primer ostalima. Jedan od najvećih boks mečeva u istoriji direktno je uzrokovao masovno pogubljenje (u ovom slučaju) nevinih ljudi, a da ironija bude veća, održan je baš na mestu zločina! Mobutu nije lično prisustvovao meču, plašeci se atentata, ali je njegov džinovski portret, sasvim prirodno, krasio glavnu tribinu stadiona. Konačno, Mobutuov krvavi pir nalazi svoj ekvivalent u samom boks meču: boks

kao sportska disciplina predstavlja oblik društveno prihvatljivog i kodifikovanog ispoljavanja nasilja koje dobija oblik popularne plebejske zabave. Nasilje ispod tribina stadiona i nasilje na ringu stoje u nekoj vrsti perverzne koalicije zasnovane na principu spojenih sudova političkih i komercijalnih interesa. Ipak, krvava zabava u Kinšasi dobija specifičan “umetnički” rasplet: u trenutku nokauta, Ali izvodi elegantnu piruetu oko Formenovog tela u padu, uzdržavajući se od još jednog udarca kako ne bi, po Normanu Majleru, grubim udarcem pokvario lepotu prizora tela u padu!

ALI, BOMAYÉ!

Kada je Ali izašao iz aviona, masa okupljena na aerodromu u Kinšasi dočekala ga je frenetičnim poklicem “Ali, bomayé!” (Ali, ubij ga!), koji će Ali i sam prihvatiti i forsirati pre i za vreme meča. Apsolutna naklonost lokalnog stanovništva, ali i cele Afrike, isključivo prema jednom od dvojice crnih sportista posledica je Alijeve globalne popularnosti kao beskompromisnog borca za prava crne rase. Svojim zapaljivim afrocentričkim izjavama u Zairu tipa “Afrika je moj dom” ili “Afrikanaci su pametniji od nas”, Ali je samo dolivao ulje na vatru koja se razgorevala kako se bližio dan meča. S druge strane, svetski šampion Džordž Formen nailazi na kurtoazan doček i umereću medijsku pažnju. Malik Bouvens, afrički umetnik i svedok meča, u filmu objašnjava raz-

loge Formenove nepopularnosti: “Nismo znali ko je on. Čuli smo da je svetski šampion. Mislili smo da je belac. Onda smo shvatili da je crn kao i Muhamed Ali. Svejedno, za nas je Formen predstavljao Ameriku. Stigao je sa psom, nemačkim ovčarom, što nas je uvredilo. To su belgijski policijski psi.”² Sjajan bokser i sportista, ali apolitična i medijski neatraktivna ličnost, Džordž Formen nije imao nikakve šanse u pridobijanju lokalne naklonosti, pa je nokaut kojim je izgubio meč samo kruna poniženja kojima je bio izložen od samog dolaska u Zair. Nemački ovčar je samo simptom zatečenog stanja – kolektivne identifikacije sa Alijevim zavodljivim afrocentričkim i fundamentalističkim diskursom.

U svesti populusa, meč dva američka crna boksera na afričkom tlu dobija neslućene političke i rasne konotacije, koje Ali i sam vešto potpiruje. To što se Formenu dodeljuje uloga reprezentanta bele Amerike, belog Drugog, nije nov fenomen kada je Alijeva karijera u pitanju. Od Džoe Luisa pa sve do Muhameda Alija, crnci koji dominiraju američkim profesionalnim boksom su u očima bele Amerike predstavljali samo animalna tela-mašine, bestijalne umove lišene rasne i ideološke svesti, čijim karijerama, javnim istupima i imidžom manipulišu beli menadžeri. Poznato je da šampion u teškoj kategoriji predstavlja u očima ljubitelja boksa vrhunski simbol mu-

² Belgija je vladala Zairom od 1885. do 1960.

škosti i nezvanično slovi za “najjačeg čoveka na planeti”. Maskulini stereotip fizički snažnog ali intelektualno inferiornog crnca još od robovlasničkih vremena naseljava američku imaginaciju (literatura, holivudski film), ali je u svetu profesionalnog boksa taj stereotip dobio sasvim drugačije konotacije. Budući da se tu radi o sportskom odmeravanju fizičke snage i tehnike, i rasna stratifikacija gubi nominalnu vrednost u korist simboličke (i belci i crnci su u boksu svedeni na tela-mašine). Ako se demonstracija fizičke superiornosti već pomerila u korist crnaca, onda konopci koji okružuju ring predstavljaju i granice njihovog dozvoljenog carstva u kojem su glorifikovani kao individue s imenom i prezimenom, ali bez rasnih konotacija koje bi mogle da isprovociraju osećanje inferiornosti kod bele publike.

U Americi je i dalje u kolokvijalnoj upotrebi izraz “crnac belog čoveka” (*white man's nigger*), koji se odnosi na crnce-poslušnike, crnce potpuno lojalne belom vrednosnom poretku i rasnoj stratifikaciji, a s očiglednim aluzijama na vreme robovlasništva.³ Ovaj diskriminatorски izraz crni radikali pripisivali su mnogim crnim “izbeljenim” sportisti-

ma i muzičarima koji se, po njihovom shvatanju, bezpogovorno podvrgavaju pravilima koja im nameće bela nomenklatura. Iako ovakav prigovor i sam konotira rasnu netrpeljivost, on je indikativan za opštu klimu vremena obeleženog buđenjem rasne i manjinske samosvesti i solidarnosti, koje je u mnogim slučajevima i samo opterećeno jednoumljem i isključivošću.⁴ Muhamed Ali je bio prvi crni šampion koji je svesno ušao u direktnu konfrontaciju sa belom Amerikom i koji je svoju popularnost u ringu ispolitizovao do nivoa javnog i otvorenog političkog angažmana. Kako je to formulisao jedan američki novinar, Ali je autentični i neprikosnoveni revolucionar u svetu boksa, “crni Fidel Kastro boksa”. Pobedama nad crnim favoritima bele publike, Sonijem Listonom i Flojdom Patersonom, Ali je bacio rukavicu u lice hipokriziji bele paternalizacije crnih sportista. Drugim rečima, Ali se nije ponašao kao “crnac belog čoveka” već kao “ideološki crnac” koji ne govori u sopstveno ime, već u ime cele zajednice i kao takav predstavlja otvorenu pretnju.

Ako se ponos crnih Amerikanaca pre pojave Alija simbolički hranio uspesima sportista kakav je bio Paterson, iz prostog razloga što je

3 Za crnce koji žele da “postanu” belci koristi se i izraz Uncle Tom (aluzija na roman Čiča Tomina koliba H. Bičer Stou), a u rep vokabularu koristi se termin Oreo koji ima identično značenje.

4 Tim povodom, Majls Dejvis je izjavio kako je ranih šezdesetih doživljavao napade od strane nekih kolega zbog saradnje sa belim muzičarima. Ovi napadi argumentovani su tvrdnjom da je džez esencijalno crna muzika u kojoj beli muzičari nemaju šta da traže, kao i činjenicom da na taj način crni muzičari ostaju bez posla koji im “objektivno” pripada. V. Alex Haley, *The Playboy Interviews*, Ballantine Books, New York, 1993, str. 12-13.

uspeh svakog crnog sportiste smatran nekom vrstom društvene afirmacije celokupne zajednice, pojava Alija radikalizuje identifikacione procese crne Amerike, što koincidira i sa društveno-političkim gibanjima šezdesetih (*Black Power Movement*). Svaka Alijeva pobjeda, na ringu i izvan njega, imala je u svesti crnih Amerikanaca više od simboličkog značaja, s obzirom na to da je Ali beskompromisno, jedan za drugim, rušio tabue vezane za društvenu i rasnu poziciju sportista. Ali, ne treba zaboraviti da je strukturalna pozicija vrhunskog boksera i svetskog šampiona istovremeno štitila i ojačavala Alijevu govornu poziciju. Drugim rečima, Ali je znao, i to se pokazalo ispravnim, da se uspeh u sportu može i “zloupotребiti” u korist ostvarivanja vansportskih ciljeva, da je ring više od sportske arene, da uspeh u ringu delegira moć i izvan njega.

S tim u vezi, treba pomenuti još jedan istorijski primer “crne diverzije” u sportu koji je takođe uzburkao američku javnost. Na Olimpijskim igrama u Meksiku 1968, dvojica crnih sprintera, Džon Karlos i Tomi Smit, intoniranje himne na pobjedničkom postolju pratili su spuštenih glava i sa uzdignutim pesnicama s crnim rukavicama (u znak podrške *Black Power* pokretu). Pre odlaska na Olimpijadu, crni sportisti su čak razmišljali o bojkotu, ali je prevladalo mišljenje da treba učestvovati i protest eventualno izra-

ziti na pobjedničkom postolju. Naravno, pomenuta slika obišla je svet, sprinteri su promptno udaljeni iz američkog olimpijskog tima, a bela javnost u SAD bila je u šoku. Politizacija sporta bila je neminovna budući da je crni pokret za građanska prava (u svim ideološkim varijacijama) u toj meri apsorbovao društvenu svest crne zajednice da se i od popularnih crnih ličnosti očekivalo da iskoriste svoju društvenu poziciju i javno demonstriraju neki oblik solidarnosti sa pokretom. Javno iskazivanje podrške smatrano je nekom vrstom moralne obaveze, a bilo je i slučajeva pritiska na apolitične pojedince. U opštoj zanetosti rasnim integritetom čak je i najveća crna ikona rok kulture Džimi Hendriks - koji je bio apolitičan i sebe prvenstveno doživljavao kao muzičara - bio primoran da pod pritiscima militantnih crnih aktivista oformi kratkotrajni *Band of Gypsies* (1969), njegov prvi i jedini prateći sastav sačinjen isključivo od crnih muzičara, koji se nije pokazao preterano uspešnim, zbog čega je Hendriks obnovio saradnju sa belim muzičarima

NOMEN EST OMEN

Dan nakon pobjede nad Sonijem Listonom, februara 1964, Kasijus Klej je šokirao javnost obznanivši svoju pripadnost Naciji islama i privrženost idejama njenog lidera i samoproklamovanog “Božijeg glasnika” Elidže Muhameda.⁵ Ko-

⁵ Naciju islama osnovao je Fard Muhamed 1930. u Detroitu. Elidža Muhamed predvodi Naciju u periodu 1934-1975, premeštajući njeno središte u Čikago. Nasledio ga je Luis Farakan, koji je i danas na njenom čelu.

ji su bili razlozi konverzije slavnog boksera? Rođen u baptističkoj porodici na jugu SAD (1942), u Kentakiju, Klej je od rane mladosti iskusio rasnu segregaciju koja je predstavljala dodatan motiv u njegovoj rešenosti da napravi sportsku karijeru. Po povratku sa Olimpijskih igara u Rimu 1960, gde je osvojio zlatnu medalju i postao nacionalni heroj, Klej je otkrio da se u njegovom rodnom kraju malo toga izmenilo po pitanju međurasnih odnosa i da čak ni olimpijski šampioni nisu izuzeti od rasne diskriminacije. Ozlojeđen, Klej jedne noći baca zlatnu medalju u reku Ohajo u znak protesta zbog hipokrizije američkog društva. Privučen porukama Nacije islama o crnom ponosu i samodovoljnosti, Klej naredne godine počinje tajno da posećuje skupove u džamijama Nacije islama koje su u to vreme nicalle širom SAD. U prvo vreme Elidža Muhamed nije pridavao veliki značaj Klejovoj konverziji s obzirom na to da su striktno norme ponašanja zabranjivale pripadnicima Nacije bavljenje sportom. Međutim, nakon Klejovog spontanog javnog istupa, E. Muhamed uviđa da njegova popularnost može biti iskorišćena u propagandne i prozelitističke svrhe. I doista, Ali počinje da deluje kao neoficijelni portparol Nacije i njenog lidera koji će čak dozvoliti svom sinu Herbertu da postane Alijev menažer kako bi ga "sačuvao od iskušenja pokvarenog sveta šou-biznisa".⁶

Promenu imena i identiteta Ali je ovako objasnio: "Ja ne moram da budem ono što vi želite da budem. Slobodan sam da budem ono što želim." Muhamed Ali na arapskom znači "onaj koji je vredan poštovanja", a širom muslimanskog sveta ime asocira i na Muhameda Ali Džina, muslimanskog lidera u kolonijalnoj Indiji i osnivača modernog Pakistana. Običaj promene imena u Naciji nije isključivo argumentovan promenom vere (ime kao oznaka religijskog identiteta), već i potrebom za odbacivanjem porodičnih hrišćanskih imena koja datiraju iz robovlasničkih vremena (ime kao oznaka emancipacije). Ovaj postupak proizvodnje razlike manifestovao se kod crnih radikala i crne populacije uopšte tokom šezdesetih i u nošenju afro-frizura, afričke odeće i nakita, a sve da bi se vizuelni imidž učinio vidljivom reprezentacijom razlike, odnosno da se proklamovane specifičnosti crnog identiteta i porekla konstruišu i kao kulturne kategorije. Slično se događa i u postkolonijalnoj Africi, pa tako i Mobutu početkom sedamdesetih inauguriše "politiku autentičnosti", koja je Zaircima nalagala promenu francuskih imena i zabranu nošenja zapadnjačke odeće u korist tradicionalne. Ovakvih primera, indukovanih ili spontanih, ima bezbroj, ali vredi pomenuti da je i veliki nigerijski muzičar Fela Kuti s istom motivacijom (a nakon boravka u SAD) promenio svoje "robovsko" porodično prezime Ransome u afričko Anikulapo.

6 Videti: Claude Andrew Clegg III, *An Original Man. The Life and Times of Elijah Muhammad*, St. Martin's Press, New York, 1997, str. 210-212, 246.

Alijeva konverzija u islam bila je u svoje vreme ekstremno radikalna gest iz prostog razloga što je Nacija islama predstavljala primer radikalnog drugojačenja kojim se osporavalo samo hrišćanstvo kao ideološki i vrednosni temelj američkog društva. Klej/Ali je konverzijom izgubio mnoge bele, ali i crne obožavaoce (većina crnaca nije se mogla identifikovati sa porukama Nacije islama), a pojedini američki mediji neko vreme odbijaju da ga nazivaju novim imenom, uključujući i Flojda Patersona, koji pred meč s Alijem izjavljuje kako će sigurno pobediti i "vratiti krunu u Ameriku", nedvosmisleno aludirajući na Alijevu konverziju i alijenaciju od američkog sistema vrednosti. Istovremeno, Muhamed Ali postaje sportski ljubimac islamskog sveta, o čemu svedoči i podatak da se Malkolm X, izgovorivši Alijevo ime za vreme hodočašća u Meki, iznenada našao okružen masom hodočasnika koji su mislili da je on Ali.⁷

Nakon Alija, mnogi crni sportisti će sve do danas (NBA liga je najbolji primer) konvertirati u islam u potrazi za autentičnim rasnim i duhovnim uporištem, ali će takvi gestovi tokom vremena izazivati sve manje javnih reakcija, da bi danas i sami postali sastavnim delom

kulture sportskog spektakla. Podatak da je krajem prošle godine magazin *Time* (koji je svojevremeno i sam bojkotovao Klejovo novo ime) proglasio Alija za najvećeg sportistu 20. veka govori sam za sebe. Vrhunski crni sportisti, kakav je na primer Majkl Džordan, i dalje bude simpatije crne populacije, ali su ih njihova apolitičnost i potpuna profesionalna predanost sportu i svetu šou-biznisa otuđile od specifičnih društvenih interesa rasne grupe kojoj pripadaju. Oni ne emituju nijednu drugu poruku osim one da samo naporan rad na treninzima i poštovanje društvenih normi i vrednosti garantuju uspeh, slavu i bogatstvo. Sve ostalo je nebitno. S druge strane, Majk Tajson je stekao status nekrunisanog *enfant terriblea* savremenog sporta, ali njegovi incidenti su produkt neobuzdane prirode i labilnog karaktera, a ne svesne provokacije sistema. Denis Rodman je svojim ponašanjem na terenu i izvan njega pokušao sa provokacijama (demonstrirajući da je svestan NBA hipokrizije), ali je na kraju završio kao dvorska luda NBA cirkusa. Konačno, ni crna publika danas u crnim sportskim herojima ne traži ništa više od dobre igre ili borbe, kao što niko više ne traga za novim Martinom Luterom Kingom ili Anđelom Dejvis. Kada Spajk Li u *Kraljevima ringa* izjavi da je žalosno kako mlade generacije ne

⁷ Malkolm X se s Alijem upoznao u vreme meča sa Listonom kada njegov sukob s Elidžom Muhamedom dostiže kulminaciju koja će rezultirati Malkolmovim istupanjem iz Nacije i osnivanjem sopstvene organizacije. Zanimljiv je podatak da je Malkolm X ubeđivao Alija kako je njegov meč protiv Listona u stvari borba islama protiv hrišćanstva, a da je sama pobeda ostvarena "Alahovom voljom". Kratkotrajna borba dvojice suprotstavljenih islamističkih lidera za Alijevu dušu završila se Elidžinom pobedom, a naredne 1965. godine Malkolm X je ubijen u Harlemu dok je držao propoved.

znaju ništa o Muhamedu Aliju, postavlja se pitanje: da li bi to išta promenilo? Iako je islamski fundamentalizam u poslednjih tridesetak godina apostrofiran kao najveća pretnja američkoj sigurnosti i globalnim interesima, danas islam na američkom tlu predstavlja samo jedan od poželjnih i bezopasnih sastojaka musave neoliberalne ideološke pite zvane multikulturalizam.

BRBLJIVAC IZ LUISVILA

Muhamed Ali je pitanje crnog identiteta u Americi popularizovao u javnosti više nego svi lideri Crnih muslimana i Crnih pantera zajedno. Svoj status popularne sportske ikone, kombinovan s elokvencijom, duhovitošću, propovedničkim darom, medijskom atraktivnošću i ličnom harizmom, Ali je iskoristio da promoviše radikalne teze o dve esencijalistički razdvojene Amerike, obezbedivši sebi status jednog od najznačajnijih glasnogovornika crne Amerike. Naravno, Ali nije bio ozbiljan političar kakav je bio Martin Luter King - čija je gandijevska politika nenasilja odgovarala najvećem delu crne populacije i belim borcima za ljudska prava - ali je ličnim primerom demonstrirao da borba za ljudska prava zahteva ne samo ličnu hrabrost i nepokolebljivost već i žrtve, čak i po cenu odricanja od blistave sportske karijere. Odbijanjem da se odazove

na regrutaciju kako bi bio poslat u Vijetnam (1967), zbog čega je kažnjen oduzimanjem titule svetskog šampiona i trogodišnjom suspenzijom (i jedva izbegao zatvor), Ali je iskazao vrhunski akt građanske neposlušnosti koji ulazi u anale borbe za ljudska prava u 20. veku. Ovaj gest povratio mu je simpatije mnogih koji nisu mogli da prihvate fundamentalizam Nacije islama, a izjave tipa "crna žrtva belog rasizma u SAD ne treba da se bori protiv žute žrtve tog istog rasizma" učinile su ga revolucionarnom ikonom Trećeg sveta i svih angažovanih u borbi protiv američkog ekspanzionizma i imperijalizma. Istovremeno, Ali se našao suočen s eksplozijom besa puritanske Amerike, koja je u njegovom gestu videla "antipatriotski čin", pa i sa otvorenim pozivima na linč. Samo čovek Alijeve psihičke konstitucije - samouveren i beskompromisan u odbrani svojih stavova - mogao je da izdrži ove napade i ponovo se vrati u ring po isteku kazne.⁸

S druge strane, treba priznati da je Alijev politički diskurs obeležen i kontradikcijama, trabunjanjima, naivnošću i neobaveštenošću, da su ga mnogi prihvatili više kao političkog provokatora i zabavljača nego ozbiljnog političkog mislioca, što se u mnogo čemu pokazalo tačnim. Konačno, Alijeva politička filozofija nije autentična koliko je on sam autentičan kao politički osvešćen sportista i vrhunski

508

⁸ Ali je tom prilikom za *Sports Illustrated* dao sledeću izjavu: "Odričem se titule, bogatstva, možda i svoje budućnosti. Mnogi veliki ljudi bili su stavljeni na probu zbog svojih religijskih ubeđenja. Ako prođem ovaj test, izaći ću jači nego ikad." Tako je i bilo.

medijski manipulator koji je kao nijedan sportista pre njega znao da iskoristi popularnost, kako za ličnu promociju, tako i za širenje ideja čije je ispoljavanje u čisto političkom kontekstu povlačilo ozbiljne represivne mere i društvenu indignaciju. Kako je to sam jednom formulisao, “moje ime pomerilo se sa sportskih na naslovne strane štampe, i to je uspeh, zar ne”.

REVOLUCIJA ODMAH

Alijevo političko angažovanje odigrava se u vreme “revolucija manjina” (*minority revolutions*) koje u talasima zapljuskuju američko društvo od početka šezdesetih. Katkad samostalno, a katkad u širim interesnim, ideološkim i kulturnim koalicijama,⁹ ove manjinske grupe i organizacije otvaraju javnu polemiku koja se dotiče neuralgičnih tema američke zbilje – rasne i polne ravnopravnosti, hijerarhijske strukture univerziteta, kolonijalne dominacije, rata u Vijetnamu, alijenacije rada, zaštite čovekove okoline i opresivnog karaktera društvene svakodnevice. Međutim, utopijski slogan “revolucija odmah” je početkom sedamdesetih obesmišljen promenom društvene klime kao i postepenim slabljenjem revolucionarnog zanosa proisteklim iz saznanja da ni nasilne ni nenasilne metode borbe nisu dale opipljivijih rezultata. Ovaj šaroliki revolucionarni

front rastvara se u više međusobno alijeniranih manjinskih ćelija koje se od opštih političkih, društvenih i ekonomskih pitanja okreću pitanjima personalog i kulturnog identiteta.¹⁰ Haotičan i u mnogo čemu nekonzistentan ali spontan, front “revolucija manjina” ustupa mesto onome što se u političkoj teoriji i praksi naziva “politikama identiteta”, koje će početkom osamdesetih biti institucionalizovane unutar državnog aparata kojem će pomeranje fokusa sa društvene solidarnosti na konstrukciju subjektivnih i kulturnih identiteta i te kako odgovarati.

Decentrirani, marginalizovani crni subjekti i njihove radikalne zastupničke organizacije i sami će se – zbog unutrašnjih potresa i nejedinstva, policijske represije, slabog prozelitskog učinka, nerealnih ciljeva – postepeno uključiti u integrativne društvene procese koji će do kraja pacifikovati njihovu kritičku oštricu i učiniti je društveno prihvatljivom i kontrolisanom. Istorija Crnih pantera je najbolji primer. Njihov poziv na nasilni otpor imao je svojevrsnog odjeka u getima (članovi partije nosili su registrovano oružje i često provocirali policiju), ali bez ikakvog efektivnog učinka koji bi pospešio transformativne procese u društvu. Hjuj Njutn, ministar odbrane Crnih pantera, tim povodom će 1971. priznati: “Sve što smo dobili bili su rat i krvoproliće.”

⁹ Dobar primer je udruživanje Crnih pantera i nekih belih militantnih organizacija u Partiju mira i slobode za izbore 1968. Stranka je osvojila minoran broj glasova, kao i njen predsednički kandidat Eldridž Kliver.

¹⁰ Na primer, crnačke organizacije vide u ekološkom pokretu buržoasku diverziju unutar zajedničke borbe za ljudska prava.

S druge strane, liberalna ideologija “američkog sna” mami i narastajuću crnu srednju klasu koja počinje da u sve većoj meri zauzima pozicije u institucijama sistema i političkom establišmentu, dajući prioritet ličnim interesima nad kolektivnom solidarnošću. Klasna i društvena diferencijacija unutar crne zajednice danas je kudikamo veća nego što je to bilo na počecima borbe za ljudska prava, pa se stoga i kolektivna rasna solidarnost najčešće ispoljava samo u ekstremnim slučajevima kršenja ljudskih prava (Rodni King, O. Dž. Simpson) čije su žrtve crnci. Crni političari i misionari (Džesi Džekson je najbolji primer) danas se više bave neposrednim socijalnim i ekonomskim problemima (siromaštvo, neobrazovanost, droge i kriminal) nego strategijama razvijanja i ideologizacije rasne samosvesti, dok je izučavanje rasnog identiteta i njegovih društvenih formacija/representacija prepušteno akademskim krugovima koji beskonačno teoretišu u miru univerzitetskih kampusa imajući sve manje dodira sa realnim problemima crne zajednice. Tako je i hip-hop kultura postala objektom akademskih izučavanja, ali tek onda kada je izašla iz okvira geta i postala delom kulturnog mejnstrima.

Stoga je jasno zašto Alijeve floskule o crnoj revoluciji izgovorene u Kinšasi 1974. već u to vreme

više nemaju ozbiljno utemeljenje u američkoj realnosti, što znači da i sam Ali ulazi u ekonomiju ponavljanja istrošenih fraza koje odgovarajući *feedback* mogu da proizvedu još jedino u Africi. S druge strane, Alijevo drugovanje s Mobutuom ukazuje na njegovo temeljno nerazumevanje posledica mnogih antikolonijalnih revolucija u Africi, pa tako i zairske: nacionalno oslobođenje ne mora nužno da rezultira nacionalnim i demokratskim prosperitetom, već isto tako i novim oblicima porobljavanja i represije. Međutim, Afrika je za Alija apstraktni kolektivni entitet, kompaktno crno telo i jedinstvena mitska predstava koja nema mnogo veze sa političkim kontradikcijama afričke realnosti. Konačno, Aliju je upravo u Africi pružena prilika da povratni šampionsku krunu i izgubljeni sportski dignitet, a pri tom je dočekan kao mesija. Lični motivi očigledno su nadvladali političku svest i otuda nije čudno što je Ali, verovatno po prvi put u svojoj karijeri, bio politički izmanipulisan, a da toga u tom trenutku nije bio svestan. Posle meča u Kinšasi, Ali će još jednom izgubiti i ponovo povratiti šampionsku titulu, ali više ništa neće biti isto kao pre, pa tako ni Ali-bokser, ni Ali-borac za ljudska prava.¹¹

510

¹¹ Ali će 1981, saznajući da boluje od Parkinsonove bolesti, okončati boksersku karijeru, ali će, u znatno umeđenijem i no vim okolnostima primerenom tonu, nastaviti svoju borbu za podizanje svesti o društvenoj solidarnosti. Učestvovao je u brojnim humanitarnim akcijama, osnovati Fondaciju “Muhamed Ali”, držati predavanja na univerzitetima, ići u diplomatske misije (neuspelo oslobađanje američkih talaca u Libanu, 1985), pridružiti se Demokratskoj stranci (u vreme Džimija Kartera), susretati se sa svetskim državicima (Nelson Mandela, papa Jovan Pavle II, Elizabeta II), itd. Za vreme otvaranja Olimpijskih igara u Atlanti (1996) milioni ljudi širom sveta gledali su nekadašnjeg gorostasa kako drhtavom rukom pali olimpijski plamen.

CRNAC ILI AFRIČKI AMERIKANAC

511 U Gestovom dokumentarcu, Spajk Li iznosi zanimljivu konstataciju vezanu za zairsku manifestaciju afrocentrizma: "Ako biste nekada crnca nazvali Afrikanцем, naljutio bi se." Institucija političke korektnosti ozvaničila je termin "Afrički Amerikanac" (*African American*) kao nominalan naziv za crne Amerikance, pa se stoga svako pominjanje termina kakvi su "crnac" (*negro* i *black*) ili još gore "crnčuga" (*nigger*) smatra nepristojnim i uvredljivim. Višegodišnja borba za rasnu i kulturnu emancipaciju urodila je plodom: hoćete u Afriku, idite u Afriku. Bez šale, termin "Afrički Amerikanac" sada bez stida potencira afričke korene i kulturnu diferencijaciju u odnosu na dominantnu belu većinu čije sećanje na specifično poreklo (italijansko, irsko, srpsko...) ne ometa njenu integraciju u američku naciju, ma kako je definisali i istorizovali. Pitanje crne diferencijacije daleko je složenije jer zadire i u kolektivnu istorijsku traumu zajednice, kao što i svako savremeno traغانje za adekvatnim manjinskim artikulacijama i političkim strategijama zahteva mnogo više veštine, znanja i sluha za real-politiku nego što je to bilo potrebno u vreme "revolucija manjina". Nema više potrebe da Slaj Stoun poruči beloj većini "Don't call me nigger, whitey" kada cenzuru rasističkog diskursa danas uspešno sprovodi jezička policija političke korektnosti. Međutim, jezička praksa nije nikada neutralna u odnosu na društveno okruženje, u odnosu na kolektivna verovanja i vrednosti koja se u jeziku podjednako reflektuju i konstituišu kao takva. Drugim rečima, govorna praksa je i sama ideo-

logizovana, koordinirana i kontrolisana, pa samim tim purifikacija jezika od uvredljivih i diskriminatornih termina više ne govori toliko o objektima koliko o subjektima imenovanja, o jezičkim politikama u službi pacifikacije društvenih konflikata. Na američkim univerzitetima su odavno uvedene Afričko-američke studije kao autonomna naučna disciplina, čime je zadovoljena sujeta crnih akademskih krugova (ali i objektivna neophodnost za naučnim izučavanjem specifičnih manjinskih identiteta), ali koliko se toga u SAD promenilo po pitanju rasne ravnopravnosti u svakodnevnoj praksi jeste pitanje koje prevazilazi okvire ovog teksta.

Alijev afrocentrizam demonstriran u Kinšasi doživeo je svoje simboličko ostvarenje u savremenoj govornoj i kulturnoj praksi. Kada je Ali-crnac tvrdio da je i on "Afrikanac", on je u stvari želeo da se kulturno odredi kao "Afrički Amerikanac", dok je u jezičkoj praksi nastavio da se samoidentifikuje kao "crnac". Kada savremeni Afrički Amerikanci odbijaju da se identifikuju kao "crnci", onda to znači da oni smatraju da prefiks "Afrički" sam po sebi podjednako konotira rasni i kulturni identitet. Međutim, oni na taj način kolonizuju Afriku kao isključivo crni posed i besprizorno isključuju ostale rase koje čine znatan procenat celokupne afričke populacije (Arapci, Berberi, belci...). Jedan Marokanac arapskog porekla nije ništa manje Afrikanac od Mobutua, ali je sasvim sigurno mnogo više Afrikanac od Muhameda Alija. Ovi primeri samo ukazuju na neke od brojnih kontradikcija ovakvih politika imenovanja i na njihove ideološke implikacije koje su najuočljivije u jezičkoj praksi.

Autor ovog teksta se i sam našao u dilemi kako da imenuje objekat analize, to jest da li da usvoji savremeni termin "Afrički Amerikanac" ili da koristi termin "crnac", koji i dalje preovlađuje u srpskom pisanom i govornom jeziku.¹² Odlučio sam se za termin "crnac" (*black*) zato što se njime služe i sami junaci ovog teksta (Ali pre svih) i zato što je ta reč svojevremeno funkcionisala i kao vrhunski označilac crnog pokreta za ljudska prava i kao stožer strategija konstruisanja identiteta (a u opoziciji prema terminu *negro*, koji nosi rasističke konotacije). Konačno, Džejms Braun će 1968, kada su društvene i rasne turbulencije u SAD dostigle vrhunac, snimiti pesmu "Say It Aloud, I'm Black and I'm Proud", koja će postati nekom vrstom nezvanične himne *Black Power* pokreta.

Međutim, afričko-američka jezička i kulturna uniforma ne pristaje svim savremenim crnim subjektima, kako bi se u prvi mah moglo pomisliti. Crna diskurzivnost se danas fragmentira po svojim socijalnim šavovima, reflektujući polarizaciju između i dalje prisutnih ali društveno marginalizovanih radikalnih zahteva i sistemskih, legalističkih strategija konstruisanja identiteta, između nasleđa Malkolma X i Martina Lutera Kinga. Hip-hop muzika, a posebno *gangsta* rep, u tekstovima pesama ne koristi nominalan i "afirmativan" termin "Afrički Amerikanac", već se poigrava odbače-

nim, diskriminatorskim terminima koje koristi kao specifične oznake geto-identiteta, odnosno kao oznake *gangsta* supkulture koja stoji u direktnoj opoziciji prema nametnutom afričko-američkom kulturnom identitetu. Tu se termin "*nigger*" (kao i termin "*dog*") podjednako koristi za crnca, ali i za svaku osobu (uključujući i belce) koja je "s obe noge na zemlji", koja ima smisla za realnost. Naziv jednog od najznačajnijih *gangsta* rep bendova - *Niggers With Attitude* (Crnčuge sa stavom) - ironički potencira specifičnu samosvest crne geto-kulture koja i dalje čuva sećanje na radikalizam šezdesetih ali, umesto utopijskog revolucionarstva, on potencira disutopijski realitet svakodnevene egzistencije.

Reperska glosotomija samo je simptom umnožavanja divergentnih crnih glasova u javnoj sferi što znači da u kulturnoj praksi više nema jedinstvenih oznaka/reprezentacija identiteta koja bi bile prihvatljive za celokupnu zajednicu. Zanimljivo je da Ali i dalje¹³ dosledno koristi termin "crnac" (*black*) kada govori o svojoj rasi, i da se zbog toga ni Afrički Amerikanci ni crnčuge ne osećaju povređenim. Nema ni razloga. Verovatno da nema druge savremene crne ličnosti koja uživa takav ugled u zajednici kao što je to slučaj sa Muhamedom Alijem. Sve ostalo je Rumble in the Jungle.

512

¹² Zanimljivo je ovim povodom napomenuti da srpski kolokvijalni žargon takođe odiše rasističkim konotacijama: mnogi Srbi crnce nazivaju "čamugama", "crnčinama", "uglješama" pa čak i "Ciganima" (!!).

¹³ Prema nekim recentnim intervjuima.